

3. Рядінська В. О., Нефьодов С. В. Фінансово-правове регулювання надання державних (місцевих) гарантій в Україні: монографія. Київ, 2019. 182 с.
4. Хомутенко В. П., Немченко В. В., Луценко І. С. Фінанси зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2009. 474 с.
5. Буряк І. В. Фінансово-правове регулювання місцевих гарантій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2019. 236 с.

Катерина ШАПОВАЛОВА,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ, адвокат,
доктор філософії у галузі права

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Основна частина всіх цивільних спорів припадає на розгляд суду, але реалії сьогодення в умовах воєнного стану значно посилили роль альтернативних способів вирішення спорів, адже зараз суди працюють з певними особливостями, адаптуючись до умов, що склались. Так, деякі з них змінили місцезнаходження або взагалі припинили свою роботу, змінилась територіальна підсудність справ, що значно ускладнює процес розгляду справ та прийняття рішень. У зв'язку з цим в умовах воєнного часу є як ніколи актуальними альтернативні способи вирішення спорів, серед яких вагоме місце займає найбільш поширена у міжнародному правовому полі процедура, – медіація, яка все більше набирає популярності й в Україні.

У національному законодавстві визначення медіації міститься в п. 4 ст. 1 Закону України «Про медіацію», де зазначено, що це – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Ч. 1 ст. 3 цього закону визначає, що його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [1].

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 197 Цивільного процесуального кодексу України у підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації, а відповідно до п. 5 ч. 5 цієї статті суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі, якщо

сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації [2]. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про медіацію» медіація не проводиться у конфліктах (спорах), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації [1].

І. Басова звертає увагу на те, що до 2021 року Україна залишалася майже єдиною країною у Європі, де процедура медіації не застосовувалася. Вважає безспірною перевагою медіації те, що до неї можна звернутися у будь-який час, тобто як до звернення до суду (як державної установи), третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, так і безпосередньо під час судового розгляду та розгляду вказаними інстанціями [3].

Я. Бляхарський, О. Філюк, А. Лазарева стверджують, що однією з основних переваг медіаційного процесу є його конфіденційність: вся інформація, яку медіатор отримує під час переговорів від обох сторін або від кожної з них окремо, залишається конфіденційною і не підлягає розголошенню. Всі учасники процесу медіації беруть участь у ньому добровільно і можуть приймати рішення про вихід з процесу на будь-якому його етапі. Таке право також має й сам медіатор [4].

Міжнародна практика свідчить про те, що медіація є більш ефективною, ніж судовий розгляд або арбітраж, особливо у сфері інтелектуальної власності. О. Орлюк зазначила, що досвід Всесвітньої організації інтелектуальної власності демонструє, що близько 70 % спорів успішно вирішуються через медіацію. Якщо раніше вона була популярною переважно в патентних спорах, то зараз половина спорів стосується авторського права, і ця кількість зростає [5].

На сьогодні актуальними для вирішення шляхом медіації є спори про поділ майна подружжя у ситуації, коли майно зруйноване або залишилося на тимчасово окупованій території, перетин кордону після 24 лютого дитиною одним із батьків без згоди на це іншого та у випадку розлучення батьків встановлення контакту із такою дитиною, сплата аліментів, визначення місця проживання дитини, спори щодо невиконання зобов'язань за договором оренди нерухомості тощо [6].

Слід зауважити, що все ж існують випадки, коли за допомогою медіатора не вдається отримати позитивний результат вирішення спору, який задовольнятиме обидві сторони шляхом домовленостей між ними, а, отже, провадження у справі поновлюється, і вже суд виносить відповідне рішення. Яскравим прикладом є справа № 730/492/22, в якій суд виніс Ухвалу від 27.10.2022 р., якою задовольнив клопотання сторін про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації і зупинив провадження у справі на час проведення медіації, але не більше, як дев'яносто днів з дня постановлення даної ухвали [7]. Проте сторони так і не змогли домовитись, а тому суд Ухвалою від 30.01.2023 р. поновив провадження у справі [8], а вже 01.03.2023 р. вирішив справу по суті та виніс відповідне рішення [9].

Н. Скарга звертає увагу на проблему, яка потребує вирішення задля поширення процедури медіації в цивільних спорах, зазначаючи, що Касаційний цивільний суд Верховного Суду України розглядає справи переважно в письмовому провадженні й питання застосування медіаційних процедур виникають лише в одній категорії спорів – щодо визначення місця проживання дитини. При цьому медіацію пропонують учасникам спорів служби у справах дітей (хоча й таких справ небагато), і не було жодної справи, де б застосування цього інституту ініціювала одна зі сторін. Так, вона зауважує, що касаційний суд не має механізму для того, щоб запропонувати учасникам справи медіаційну процедуру, а суди першої інстанції нею активно не користуються, тому в деяких категоріях спорів треба запроваджувати обов'язкову досудову медіацію. Особливо у спорах, що стосуються дітей. Ця процедура може бути застосована і до всіх сімейних спорів (розірвання шлюбу, поділ спільного майна тощо), трудових спорів, деяких спорів, які виникають із договірних правовідносин [10].

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про медіацію» об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, ведуть реєстри медіаторів з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу. Реєстри медіаторів розміщуються у відкритому доступі в мережі Інтернет [1]. Таким чином, в Україні не існує єдиного реєстру медіаторів. Натомість в мережі Інтернет розміщено реєстри різних організацій (наприклад, Український центр медіації, Центр медіації та посередництва ІР офісу, Українська академія медіації та ін.), при яких створюються відповідні реєстри, де можна обрати медіатора. Але проблемою є те, що медіатори, як правило, знаходяться у великих містах України, що ускладнює доступність застосування процедури медіації. До того ж під час повномасштабного вторгнення частина медіаторів знаходиться на окупованих територіях, припинила свою діяльність, наприклад, виїхавши за кордон.

Р. Родзинський вважає, що майбутнє медіації визначають кілька ключових тенденцій, однією з яких є інтеграція технологій. З розвитком цифрових платформ і віддаленої роботи віртуальна медіація стає дедалі популярнішою [11]. Це може сприяти збільшенню кількості медіаторів, які матимуть можливість працювати з будь-якого місця свого перебування, а відповідно підвищиться рівень доступності медіації.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про медіацію» медіатор має право на відшкодування витрат, здійснених для підготовки до медіації та її проведення, а також на оплату послуг за здійснення заходів з підготовки до медіації та/або її проведення у розмірі та формі, передбачених договором про проведення медіації, правилами проведення медіації або законодавством [1], що є ще одним стримуючим фактором для більш активного використання цієї процедури, адже далеко не всі можуть собі це дозволити. Особливо гостро дана проблема постає перед особами, які через війну втратили все

своє майно, роботу, можливість достатнього забезпечення рівня свого життя, були вимушені виїхати з тимчасово окупованих територій або під час примусової евакуації. В умовах воєнного стану досить актуальним буде закріплення у вищевказаному Законі норми, яка б регулювала безоплатність процедури медіації для таких осіб в обов'язковому порядку, фінансуючи цю діяльність з державного бюджету.

Отже, медіація є дієвим інструментом врегулювання цивільних спорів, що виникають сьогодні, та запобігання їх виникненню у майбутньому. В умовах воєнного стану застосування медіаційної процедури набуває важливого значення, адже має свої переваги: економія часу дає можливість впливати на результат, забезпечує конфіденційність процедури, дає гарантію виконання рішення одночасно із збереженням або відновленням взаємин між сторонами спору (у випадку успішної медіації). Низку проблем, які виникають на практиці, таких як досить обмежена кількість медіаторів, недостатня обізнаність щодо цієї процедури, вартість таких послуг, можна вирішити шляхом внесення відповідних змін до законодавства та проведення правопросвітницької роботи щодо ознайомлення громадян із можливістю вирішення спорів за допомогою проведення медіації. Медіація знижує навантаження на судову систему, сприяючи розв'язанню конфліктів мирним шляхом, допомагаючи учасникам конфліктів досягати зважених рішень, які враховують інтереси всіх сторін, та зберегти їхні відносини.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Басова І. Медіація в умовах воєнного стану. *Наукові праці МАУП. Серія: Юридичні науки*. 2024. № 2 (70). С. 5-9. URL : <https://journals.mau.com.ua/index.php/law/issue/view/327>.
4. Бляхарський Я., Філюк О., Лазарева А. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. № 35. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/issue/view/31>.
5. Орлюк О. Правосуддя майбутнього: альтернативне вирішення спорів. Зб. матер. круг. столу. 2024. URL : <https://pravo.ua/pravosuddia-maibutnoho-alternatyvne-vyrishennia-sporiv-ochyma-ekspertiv/>
6. Короленко В. М. Медіація під час судового провадження в контексті своєчасності розгляду і вирішення цивільних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 530-534 URL : http://www.lsej.org.ua/2_2024/133.pdf.
7. Ухвала від 27.10.2022 р. по справі № 730/492/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.
8. Ухвала від 30.01.2023 р. по справі № 730/492/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.
9. Рішення від 01.03.2023 р. по справі № 730/492/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*.
10. Скарга Н. Про медіацію, доступ до правосуддя в умовах воєнного стану та практику впровадження електронного суду. *Юридичний вісник України*. 2024.
11. Родзинський Р. Медіація й арбітраж у корпоративних спорах: нові підходи та тенденції. *Юридична Газета*. 2024. № 7 (785). URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-y-arbitrazh-u-korporativnih-sporah-novi-pidhodi-ta-tendenciyi.html>.